

Discussie

Onder leiding van dagvoorzitter Oldenkamp ging de zaal intensief in debat met de inleiders, zowel na elke voordracht als afsluitend aan het eind van de dag. Een verslag:

Bodemfauna en strooiselafbraak

Op vragen van Van der Krol en Bervae of er over de ontwikkeling van de bodemfauna op voormalige landbouwgronden en in de IJsselmeerpolders voldoende bekend is, antwoordde Den Boer dat de bodembiologie eigenlijk nog in de kinderschoenen staat. We weten er wel wat van, vooral taxonomisch, maar we weten nog weinig van wat deze dieren doen. Technieken en methoden moeten nog ontwikkeld worden. Ook over de gevolgen van een menging met exoten is nog veel onduidelijk. Vaak is dankzij ons gematigd klimaat de strooiselafbraak voldoende om de kringloop in stand te houden. In beukebossen op droge arme zandgronden is het vaak te droog voor pissebedden en miljoenpoten, zodat het strooisel onvoldoende verknipt wordt en geen afbraak optreedt. Het voortbestaan van deze bossen is in gevaar. IJzerman vraagt of dan een inbreng van strooisel uit goed functionerende bossen zinvol is. Den Boer betwijfelt dit. Het verarmt het goed functionerende systeem en verbetert de omstandigheden in het slecht functionerende bos niet. Hij geeft er de voorkeur aan een voorkweek van pissebedden en miljoenpoten, die -mits het strooisel voldoende vochtig is- uitgezet kunnen worden.

Plagen

Grijpma twijfelt aan de stelling dat

de heterogeniteit van het tropisch regenbos het optreden van plagen verhindert. Er ontstaan daar ook zeer grote populaties. Den Boer beaamt dit maar stelt dat ook zo'n grote populatie slechts één of twee boompjes kaalvreet, de rest blijft gezond. Hij stelt dat insectenvraat een zeer natuurlijk verschijnsel is, dat we moeten accepteren. We kunnen het wel beperken. Hij beaamt ook de opmerking van Grijpma dat in de edafische factoren homogeen tropisch regenbos wel plagen kunnen ontstaan.

De gevoeligheid van individuen of herkomsten voor insecten is zeker verschillend en is genetisch bepaald. In het evolutieproces hebben bepaalde herkomsten of individuen betere overlevingskansen gekregen en gegrepen. Men moet daarbij bedenken dat bij de ontwikkeling van resistentie via chemische processen ook nadelen kunnen ontstaan.

Op vragen van AL definieert Den Boer een plaag als een aantasting door insecten op grote schaal totdat de dood er op volgt of totdat het herstel een lange periode vergt, en een exoot als een boom die aangeplant is op een plaats waar hij van nature niet thuis hoort. Daartoe uitgedaagd door Al geeft Den Boer aan niet te weten of beuk op arme zandgronden een exoot is of niet. Volgens pollendiagrammen was de beuk 6000 jaar geleden wel en 2000 jaar geleden niet in Nederland aanwezig. In ieder geval zien de natuurlijke beukenbossen in bijvoorbeeld Luxemburg er anders uit, met veel onderbegroeiing en een goede vertering van het strooisel.

Stabiliteit in heterogene en homogene bossen

Grijpma stelt dat vaak de soorten-

rijkdom als een kenmerk van stabiliteit genomen wordt. Hij kent echter een groot aantal homogene bossen, die wel stabiel zijn (naaldbossen in Scandinavië, Canada, Mexico) en meent dat homogene bossen niet persé instabiel behoeven te zijn. De meest stabiele bossen die hij kent, zijn de 1500 jaar oude sequoia bossen in California.

Den Boer stelt dat heterogeniteit de stabiliteit bevordert, en dat homogeniteit niet altijd instabiel behoeft te zijn. Daarbij speelt de klimatologische context een belangrijke rol. Ook in delen van het grote Canadese naaldbosgebied treden veroorzaakt door het klimaat steeds weer plagen op. Mabelis is het met Den Boer eens, het is een kwestie van kansen. Bij een rijkelijk gedekte tafel en weinig parasieten is de kans op een door het klimaat geïnduceerde plaag groot. Grijpma erkent de grote rol van het klimaat. Van Dorp herkent de oude discussie over de relatie tussen diversiteit en stabiliteit en stelt samen met Den Boer dat het zeer heterogene en diverse tropische regenbos zeer dynamisch is. Oldenkamp sluit deze discussie af met de constatering dat ook al in april stabiliteit niet altijd positief beoordeeld werd: ongelukjes als plagen kunnen andere ontwikkelingen op gang brengen.

Natuurlijkheid

De vraag van Kalb naar concrete maatregelen om het insectenleven te bevorderen en het antwoord van Den Boer dit via met rust laten, selectieve kap en het volgen van natuurlijke ontwikkelingen na te streven, waarbij gelet moet worden op de bereikbaarheid van het bos voor andere planten en dieren, ontlokt een geanimeerde discussie. Van Wieren

onderkent enerzijds natuurlijke bossen, waar de natuur zijn gang kan gaan en waarin soorten onder natuurlijke selectie het beste gedijen, en anderzijds bossen waarin de bosbouwer natuurlijke processen imiteert. Borgesius vindt dit een doelstellingsvraag: bossen met doelstelling natuur en bossen met een multifunctionele doelstelling. Mabelis vraagt Van Wieren of hij in bossen met hoofd-doelstelling natuur überhaupt wil ingrijpen. Van Wieren wil in deze bossen wel omvormen - en dus ingrijpen stelt Mabelis.

Volgens Van der Krol creëert Natuurmonumenten natuur door het scheppen van condities waarin natuurlijke processen op gang gebracht worden. Van Wieren preciseert dat hij na een initiële omvorming zo snel mogelijk van elke ingreep af wil. Er zijn echter problemen en belangrijke randvoorwaarden, o.a. de door Nederland gegeven schaal. Zonneveld stelt dat natuurbescherming een aantal doelstellingen kent, o.a. puur natuur. Produktiebossen aan de andere kant zijn duidelijk herkenbaar, maar er zijn zoveel overgangen. Natuurbeheer kent wel een doelstelling maar geen doelbos. Oldenkamp waarschuwt dat de natuurlijke ontwikkeling zou kunnen gaan naar schaduwrijke monotone bossen. Zonneveld herhaalt de oude discussie dat natuurlijkheid niet altijd een grotere diversiteit betekent en dat deze misschien wel instabiel is. Oldenkamp concludeert dat natuur soms doel is en soms middel en dat het verhelderend werkt dit verschil goed te realiseren. IJzerman stelt voor een studiekring te wijden aan natuurlijkheid en natuurwaarden.

Modellsimulatie verspreiding van mieren

Mabelis geeft aan dat zijn modellen gebaseerd zijn op hypothesen en dat hij nog verdere simulaties

wil uitvoeren. Vooral met de rode bosmier. Hij heeft niet de neiging het gepresenteerde dambord ook inderdaad in het bos te kappen. Op een vraag van Al geeft Mabelis aan dat de factor tijd vooral bij mieren die zich lopend verspreiden, van belang is. In een onaantrekkelijk bos gaat de verspreiding zeer langzaam, in het model heeft hij een tijd van 50 jaar genomen voor 100 meter uitbreiding.

Achteruitgang

Het verspreidingspatroon in Nederland van de rode bosmier en de groene specht, die bij sneeuw is aangewezen op de rode mier als voedselbron, dekken elkaar redelijk. Er bestaat ook een samenhang tussen het aantal nesten van de rode bosmier en het aantal broedparen van de groene specht. Mabelis is minder zeker van een overlappend verspreidingsgebied van de reuzemier en de zwarte specht. Het voorkomen van de eerste hangt in Nederland samen met vermolmd hout. Jansen begrijpt niet hoe het komt dat enerzijds uit de bosstatistiek blijkt dat er steeds meer oud bos komt en dat anderzijds er steeds gesteld wordt dat oude bossoorten uitsterven. Mabelis vraagt zich af hoe nauwkeurig de inventarisaties zijn. Vroeger werd er door velen en vooral door paters intensief geïnventariseerd op mieren, nu door een groepje van slechts dertig man. Op grond van zijn gegevens is Mabelis er van overtuigd dat de rode bosmier achteruitgaat. Van collega's die met andere diersoorten bezig zijn, hoort hij gelijke verhalen.

Beheer richten op mieren

Op vragen van De Wit en Ruesen antwoordt Mabelis dat het goed mogelijk is om bij het beheer (vooral dunning) rekening te houden met mieren. Hij geeft zeer voorzichtig de voorkeur aan

groepsgewijze kap, d.w.z. op "loopbare" afstand van elkaar creëren van gaten. De rode bosmier verspreidt zich dan zelf en heeft dan door graaactiviteiten (doorluchting) en het aanslepen van organisch materiaal invloed op de groei van bomen. Bovendien vlakt, zoals uit onderzoek is gebleken, de mier populatie-explosies af. Mabelis wil geen algemene regels geven en onderstreept de noodzaak van individueel advies. Na interventie van de dagvoorzitter geeft Mabelis de voorkeur aan een beheer gericht op een structureel bos boven het beheer gericht op één soort. In het eerste geval komen de soorten vanzelf wel.

Gaai en eik

Op vragen van IJzerman naar het belang van de vlaamse gaai voor de verspreiding van eik verwijst Van Dorp naar de studie van Bossema, die echter vooral aan de vlaamse gaai aandacht schenkt, minder aan de eik. Vanuit de zaal worden voorbeelden van de invloed van vlaamse gaai, zelfs midden in de stad, aangedragen.

Vogel: architect van zijn eigen biotoop?

Reagerend op een opmerking van Bervaes stelt Van Dorp dat de vogel inderdaad de architect én de uitvoerder van zijn eigen voorkeursbiotoop is. Rauwenhorst vraagt naar de oorzaak van de slechte verspreiding van hulst en taxus. Voor de verspreiding zijn vaak niet zozeer de aantallen zaden van belang. Veel zaden heeft vaak een grote predatie tot gevolg. Vaak is dat ene zaadje op een gunstige plek veel belangrijker. Ook hiervan is volgens Van Dorp nog weinig bekend.

Eekhoorn

Op vragen naar niet roodgekleurde eekhoorns vertelt Broekhuizen dat de grijze eekhoorn op

het vaste land van Europa nog niet voorkomt. Of deze uit Amerika ingevoerde soort inderdaad de oorzaak is van de achteruitgang van de rode eekhoorn in Engeland, is nog allerm minst zeker. Rond Tilburg komt een ontsnapte populatie van de gestreepte siberische grondeekhoorn voor, een soort die vanuit Azië en Oost Europa onze oostgrens nadert. Soms komt een melanistische vorm van de rode eekhoorn voor. Door vraat van knoppen en jonge scheuten kan de eekhoorn inderdaad vormschade veroorzaken.

Bedreigde populaties van boommarters verhuizen?

Kalb vraagt zich af of het zinvol is om -indien de Bosvisie Noord Nederland niet gerealiseerd wordt en er dus geen groot bosgebied ontstaat- de daar aanwezige populatie boommarter weg te vangen en te verhuizen naar midden Drenthe. Broekhuizen is hier geen voorstander van: Als midden Drenthe een geschikt biotoop zou zijn, dan zou dit gebied reeds lang door de boommarter gekoloniseerd zijn. Het is dus kennelijk geen geschikt gebied en dus is het zinloos elders uit een geschikt biotoop een populatie weg te vangen en naar midden Drenthe te transmigreren. Het zou dan beter zijn rond de bestaande populatie stepping stones in stand te houden of te creëren, zodat de populatie een groter gebied zou kunnen bezetten. Het Prinses Margrietkanaal blijft echter een grote barrière.

Steenmarter naast boommarter

Een redelijk veilig kenmerk om deze twee soorten te onderscheiden is de kleur van de ondervacht (gekleurd bij de boommarter, wit bij de steenmarter), maar dit helpt in het veld niet. Beide soorten kunnen in één gebied naast elkaar leven, maar paren niet. De

aantallen chromosomen zijn niet gelijk, dus eventueel nakomelingschap is niet vruchtbaar. De steenmarter rukt met een snelheid van circa zes km per jaar op vanuit het oosten, maar de IJssel is een grote barrière. Er zijn al wel twee zekere vondsten van de steenmarter op de Veluwe gedaan.

Seizoensbeweiding

Op een vraag naar de invloed van seizoensbeweiding geeft Van Wieren aan dat we na moeten gaan hoe dat vroeger was. De grote grazers trokken waarschijnlijk van de uiterwaarden (zomerwei) naar de bossen op de Veluwe waar ze 's winters verbleven. Nu hebben ze vaak slechts de helft van hun jaar-biotoop tot hun beschikking. Deze beweging moet consequenties hebben voor hun dieet en hij verwacht dat dit uit het lopende onderzoek, waarbij gedurende enkele jaren acht maal per jaar personsonderzoek gedaan wordt, ook zal blijken.

Invloed veeweiden

Op vragen uit de zaal antwoordt Van Wieren, dat over het Borkumer Paradijs altijd gesteld wordt dat het in stand gehouden wordt door veewiede, maar in werkelijkheid hebben de boeren altijd al het oprukkende bos teruggekapt. In grote delen van Schotland was de natuurlijke vegetatie het Caedonian Scots Pine Forest, een open bos met veel dieren. Sinds 100 jaar zijn door ontbossing en door overbeweiding met schapen en edelhert grote open vlakten ontstaan.

Wisenten

Visser vraagt of in Bialoweiza de wisenten in het oerbos voorkomen en zo ja, in welke dichttheden. Hij had in het oerbos geen sporen gevonden en ook de beheerders melden dat de wisenten voornamelijk langs de rand zaten.

Van Wieren beaamt dit: op kapvlaktes en in de jonge fase is meer voedsel voor grote grazers aanwezig. Bovendien worden ze daar door de Polen bijgevoerd. In Karpaten en Rusland leven grotere kuddes wisenten zonder bijvoeding, maar bosbeeld en dichtheid zijn onbekend. Wisenten zijn geëvolueerd in steppes en open gebieden maar kunnen wel in lage dichtheden in oerbos leven, vooral ook langs de rivieren.

Dieet ree

Op een vraag uit de zaal stelt Poutsma dat reeën bijna alles eten, maar sterk selecteren. In Nederland worden varens alleen in het staaftadium gegeten, in Duitsland ook later. De vermaising van Nederland is voor de ree een ellende, de dekking is natuurlijk aangenaam maar het voedselaanbod is minimaal.

Nadere toelichting afschotregulering ree

Poutsma weet niet of het door hem voorgestelde systeem ook op herten toepasbaar is. De mens blijft in dit systeem een moeilijke factor, het gaat alleen goed wanneer men als goede compagnons kan werken. Broekhuizen vraagt zich af of bij afschot van de outcast een genotypische selectie optreedt. Op deze vraag en ook op de vraag of bij afschot slechts in de slechte gebieden ook sterfte optreedt in de goede biotopen, stelt Poutsma dat het ree zelf de goede gebieden selecteert, dat het ree zelf de slechte reeën verdrijft en dat de mens/jager de laagste sociale standing selecteert. Hij acht een populatie van 200 dieren op 5000 ha in een coöperatief jachtgebied een goed idee.

Reedichtheid, telling en afschot

Hilgen vraagt nadere informatie over de (globale) reedichtheid in

bijv. Gees. Poutsma vindt het moeilijk natuur in te delen in cijfertjes. Het is helaas niet mogelijk om vast te stellen het bos heeft dit, dit en dit en is dus geschikt voor zoveel reeën. Gees is een zeer heterogeen gebied en bestaat eigenlijk voor het ree uit een groot aantal microsferen. Poutsma vindt het daarom griezelig om de beesten in te ramen in oppervlakte eenheden. De in Nederland gebruikelijke schemertellingen geven alleen een indicatie over waar de beesten zitten, de gevonden aantallen zijn onbetrouwbaar. Bovendien verandert het bos en daarmee de draagkracht van het bos voor het ree continue. Een gebied dat nu een hoge reestand (22 per 100 ha) kan dragen, kan in tien jaar ontwikkelen tot een gebied met een draagkracht van drie per 100 ha. Ook jagers moeten aan deze fluctuerende draagkracht wennen en niet voetstoots aannemen dat een hoge stand permanent is en daarop jaar na jaar een onveranderde afschot-aanvraag baseren.

In Gees wordt jaarlijks het voedselaanbod voor ree (diversiteit en bereikbaarheid) geïnventariseerd, vooral in de dynamische

terreingedeelten. Daarna wordt op basis van de conditie en de vitaliteit van de populatie het afschot bepaald. Deze inventarisatie vindt in de zomer plaats, het afschot van geiten in de winter. Daarbij wordt dit afschot verricht in de slechte terreingedeeltes. Bovendien -zo stelt Poutsma in een antwoord op de vraag van Bervaes- worden in de winter geiten, die weinig in gezelschap van bokken worden gezien, in dit afschot meegenomen. Het blijkt dat bokken graag het gezelschap zoeken van geiten die hoog in de hiërarchie staan en die dus de beste terreingedeeltes bezetten. Overigens weten we nog weinig van het sociale gedrag van reeën af.

Van Wieren wijst erop dat tellingen overbodig zouden kunnen worden bij afschotcriteria gebaseerd enerzijds op de conditie en de vitaliteit van de populatie en anderzijds op het optreden van beschadigingen aan de vegetatie.

Toekomst

Tenslotte vraagt Zonneveld of de ervaringen van alle sprekers kunnen worden toegepast bij het ont-

wikkelen van nieuwe natuur(bos-)gebieden op oude landbouwgronden. Weten wij daarvoor wel genoeg? Van Wieren stelt, dat dat afhankelijk is van het 'doel'. Wanneer het niet van belang is waardie ontwikkeling naar toe leidt, dan weten we genoeg. Van Wieren dacht dat het beheer van open terreinen en van gesloten bossen genoegzaam bekend is, het beheer van half open terreinen middels herbivorie alleen is onvoldoende bekend. Zoals de zaken nu liggen hebben we de recreanten nodig om vele boompjes te trekken. Den Boer stelt voor om van die (plant- en dier)soorten die moeizaam migreren kiemen in te brengen waarbij Mabelis de voetnoot maakt dat je pas bossoorten kunt inbrengen wanneer er een bos is ontstaan.

Dank

Aan het slot dankt Zonneveld de dagvoorzitter, de sprekers en de secretaris voor hun inbreng. Hij is ervan overtuigd, dat ieder een graantje meegepikt heeft en nu meer informatie heeft over de invloed van het bos op zijn geliefde beest of over de invloed van het beest op zijn geliefde bos.